

A szerző levele a könyv fordítójához

amely itt előszóként szolgálhat

Uram!

A fordítás, amelyet volt szíves alapelveimről készíteni, oly világos és tökéletes, hogy azt remélem, több ember fogja őket franciául, mint latinul olvasni, és jobban fogják érteni. Félek csupán, hogy többeket elriaszt a cím, akik nem a tudományokon nevelkedtek,

* René Descartes (1596–1560) az első nagy modern gondolkodók egyike, aki nem csupán a filozófia területén alkotott jelentőset. Alakját egyre gazdagabban és árnyaltabban látjuk kirajzolódni az idők folyamán a polgárosulás kezdetén álló, vagy már polgárosult Európa filozófiai, tudományos, kulturális életében egyaránt, abban a mértékben, amelyben a 17. század összetettségét és gazdagságát is mind jobban érzékeljük. Fellépése után, amely az első nagy ütközet volt a kritikai racionalizmus és a kinyilatkoztatott vallások között, lehetünk karteziánusok vagy antikarteziánusok, de nem lehetünk a-karteziánusok, vagyis nem tehetünk úgy, mintha Descartes nem létezett volna.

Az egész művelt világ 1996-ban ünnepli a nagy francia gondolkodó, és vele a modern idealizmus, valamint a matematikai fizika születésének négyszázadik évfordulóját. Nálunk az Osiris-Századvég Kiadó a filozófus egyik, magyarul eddig részben még kiadatlan *A filozófia alapelvei* című főművének megjelentetésével kíván megemlékezni erről az eseményről. Descartes az 1647-es francia kiadáshoz híressé vált előszót írt a könyv fordítójához címezve, amelyben a pályája csúcán álló gondolkodó legkiérleltebb véleményét summázta a filozófia és a tudományok egészét érintő kérdésekről. A filozófia alapelvei készülő magyar fordításából ezt a levél-előszót közöljük itt, melynek az alábbi francia kiadás szolgál alapjául: *Oeuvres de Descartes. Principes (Traduction française) Publiées par Charles Adam et Paul Tannery Tome IX-2 Paris, Librairie Philosophique J. Vrin, 1978. pp. 1-20.*

Itt jegyezzük meg, hogy 1996. szeptember 24. és 28. között a *JATE BTK Filozófiai Tanszéke* a *Magyar Filozófiai Társasággal* közösen *A karteziánizmus négyszáz éve* címmel nemzetközi filozófiai konferenciát szervez. A rendezvényre a folyóirat hasábjain még visszatérünk. (A szerk.)

vagy akik rossz véleménnyel vannak a filozófiáról, mivel amit nekik oktattak, nem elégítette ki őket; s ez arról győz meg engem, hogy jó lenne hozzá egy előszót csatolni, mely megmondja nekik, mi a könyv tárgya, mi volt a szándékom megírásával, s milyen hasznot húzhatunk belőle. De, jóllehet ezt az előszót nekem kellene megírnom, mivelhogy jobban kell ismernem e dolgokat bárki másnál, semmit nem vagyok képes kihúzni magamból, hacsak nem azt, hogy röviden megemlítem itt a főbb pontokat, melyeket, úgy tűnik számomra, ki kell fejteni benne; és az ön belátására bízom, hogy annyit tudasson belőlük a közönséggel, amennyit alkalmasnak ítél.

Szerettem volna először megmagyarázni benne, hogy mi a filozófia, olyan közkeletű dolgokkal kezdve, mint amilyen az: hogy e filozófia szó a bölcsesség tanulmányozását jelenti, és a bölcsességen nem csupán az ügyeinkben való óvatosságot értjük, hanem a tökéletes ismeretét is mindazoknak a dolgoknak, melyeket az ember tudhat, úgy az élete vezetését, mint az egészsége megőrzését és valamennyi mesterség feltalálását illetően; és, hogy ez az ismeret ilyen legyen, szükségszerű, hogy az első okokból vezessük le, úgyhogy a megszerzésére szolgáló tanulmányt, amit tulajdonképpen filozofálásnak nevezünk, ezen első okok vagyis alapelvek kutatásával kell kezdenünk; de ezen alapelveknek két feltételük kell, hogy legyen: az egyik, hogy oly világosak és nyilvánvalóak legyenek, hogy az emberi szellem ne kételkedhessen igazságukban, amikor azzal foglalkozik, hogy figyelmesen veszi őket szemügyre; a másik, hogy tőlük függjön a többi dolog ismerete, úgyhogy ők megismerhetők a dolgok nélkül, de megfordítva, a dolgok nélkülük, nem; és meg kell próbálni ezután oly módon levezetni ezekből az alapelvekből a dolgok megismerését, amelyek tőlük függnek, hogy a levezetések egész sorában semmi ne legyen, ami ne lenne a legnyilvánvalóbb. Igazából csak egyedül Isten tökéletesen bölcs, vagyis olyan, aki valamennyi dolog igazságának teljes ismeretével rendelkezik; de mondhatjuk, hogy az emberek több-kevesebb bölcsességgel rendelkeznek, annak arányában, hogy több-kevesebb ismeretük van a legjelentősebb igazságokról. S azt hiszem, nincs ebben semmi, amivel valamennyi tudós egyet ne értene.

Azután e filozófia hasznát vettem volna szemügyre, és megmutattam volna, hogy mivel kiterjed mindenre, amit az emberi szellem tudhat, azt kell hinnünk, hogy egyedül ő különböztet meg bennün-

ket a vadabb és barbárabb emberektől, s minden nemzet annál civilizáltabb és műveltebb, minél jobban filozofálnak benne az emberek; és így a legnagyobb jó, ami egy államban lehetséges, ha igazi filozófusai vannak. Ezen kívül pedig az egyes ember számára nem csupán hasznos azokkal együtt élnie, akik e tanulmánnyal foglalkoznak, hanem összehasonlíthatatlanul jobb, ha saját maga foglalkozik vele; miként kétségtelenül sokkal többet ér a saját szemünket használni, hogy önmagunkat vezessük, s ezáltal a színek és a fény szépségét élvezni, mint nyitva tartani, és egy másik ember vezetését követni; ám ez utóbbi még mindig jobb, mint szemünket csukva tartani, és csak önmagunkra számítani, hogy magunkat vezessük. Pontosan szemünk becsukását jelenti, anélkül, hogy valaha is kinyitni próbálnánk, ha filozófia nélkül élnénk; és az öröm, hogy mindazokat a dolgokat látjuk, amelyeket látásunk felfedez, nem hasonlítható ahhoz az elégedettséghez, melyet ama dolgok ismerete nyújt, melyeket a filozófia révén találunk meg; s végezetül e tanulmány szükségesebb erkölcsünk szabályozásához és önmagunk irányításához ebben az életben, mint a szemünk használata lépteink irányításához. A vadállatok, akik csak a testüket kell hogy fenntartsák, folyamatosan törődnek a táplálék keresésével; de az emberek, akiknek a legfőbb része a szellem, a bölcsesség kutatására kellene hogy fordítsák legelső gondjukat, amely az igazi tápláléka a szellemnek; és abban is biztos vagyok, hogy többen közülük nem mulasztanának ebben, ha reményük volna itt a sikerre, és ha tudnák, mennyire képesek erre. Nincs olyan csak egy kicsit is nemes lélek, aki oly erősen maradna az érzékek tárgyaihoz kötve, hogy időnként ne fordulhatna el tőlük, annak érdekében, hogy valami más, nagyobb jót kívánjon, bár gyakran nem tudja, mi-ben áll ez. Azok, akiknek leginkább kedvez a sors, akik bővében vannak egészségnek, dicsőségnek, gazdagságnak, nem kevésbé mentesek e vágytól, mint a többiek; ellenkezőleg, meggyőződésem szerint ők sóhajtoznak a legnagyobb hévvel egy másféle, valamennyinél feltétlenebb jó után, mint amivel bírnak. Márpedig e legfőbb jó, melyet a természetes ész által, a hit világossága nélkül veszünk szemügyre, nem egyéb, mint az igazság első okai alapján való megismerése, azaz a bölcsesség, aminek a filozófia a tanulmánya. És, mivel mindezek a dolgok teljességgel igazak, nem lennének nehezek a meggyőzéshez, ha jól volnának levezetve.

De, mivel képtelenek vagyunk a tapasztalat révén elhinni őket, mely azt mutatja, hogy akik hivatásos filozófusok, gyakran kevésbé bölcsék és eszesek, mint mások, akik nem foglalkoztak soha e tanulmánnyal, pár szóval megmagyaráztam volna itt, miben áll az egész tudomány, amellyel most rendelkezünk, s melyek a bölcsesség fokai, amelyekre eljutottunk. Az első fok csak fogalmakat tartalmaz, melyek önmaguktól oly világosak, hogy elmélkedés nélkül szerezhethjük meg őket. A második mindent magában foglal, amivel az érzékek tapasztalata ismertet meg. A harmadik, amit a többi emberrel való társalgás tanít nekünk. Amihez hozzáadhatjuk, negyediknek, az elolvasását, nem az összes könyvnek, hanem főként azoknak, melyeket olyan emberek írtak, akik képesek arra, hogy jó utasításokat adjanak nekünk, mivel ez egyfajta társalgás, amit a szerzőikkel folytatunk. És úgy tűnik nekem, hogy az egész bölcsesség, amivel rendelkezni szoktunk, csak e négy módon szerezhető meg; mert nem állítom itt sorba az isteni kinyilatkoztatást, mivel nem fokoként irányít, hanem egycsapásra emel fel egy csalhatatlan hithez bennünket. Márpedig mindig voltak nagy férfiak, akik próbáltak találni egy ötödik fokot a bölcsességhez való eljutáshoz, amely összehasonlíthatlanul magasabb és biztosabb, mint a négy másik: ez az, hogy keresték az első okokat és az igazi alapelveket, melyekből mindannak az okát levezethetjük, amit tudhatunk; s különösen azokat nevezték filozófusoknak, akik ezen munkálkodtak. Mégis, nem tudom, hogy volt-e közülük mostanáig, akinek e szándék sikerült volna. A legelső és a legjelentősebbek, akiknek írásai ránkmaradtak, Platón és Arisztotelész, akik között nem volt más különbség, hacsak nem az, hogy az előbbi mestere, Szókratész nyomdokait követve gyanútlanul megvallotta, hogy még nem találhatott semmi biztosat, s megelégedett azzal, hogy olyan dolgokat írt, melyek valószínűnek tűntek neki, elképzelve e célból néhány alapelvet, melyekkel okát próbálta adni más dolgoknak; míg Arisztotelész kevésbé volt őszinte, s noha húsz évig a tanítványa volt, és nem voltak más elvei, mint az övéi, teljesen megváltoztatta az előadásuk módját, s mint igazakat és biztosakat terjesztette őket elő, noha semmi valószínűsége sincs annak, hogy valaha is ilyeneknek tekintette őket. Márpedig e két férfiú sok szellemmel, és a négy előző módon megszerezhető nagy bölcsességgel rendelkezett, ami roppant tekintélyt adott nekik, úgy-hogy akik utánuk következtek, arra ügyeltek inkább, hogy az ő

vélekedéseiket kövessék, mint arra, hogy valami jobbat keresenek. És a tanítványaik közötti legfőbb vita az volt, hogy minden dolgot kétségbe kell-e vonni, vagy pedig akad-e közöttük néhány, ami biztos. Ami mindkét részről szélsőséges hibákba sodorta őket: mert azok közül néhányan, akik a kételkedés mellett voltak, kiterjesztették az élet csekekvéseire is, úgyhogy nem törődtek az óvatossággal a viselkedésükben; és azok, akik a bizonyosságot tartották fenn, feltételezve, hogy az érzékektől kell függnie, teljesen rájuk bízta magukat, egészen odáig, hogy mesélik, Epikurosz állítani merészelte, szemben a csillagászok minden érvelésével, hogy a Nap nem nagyobb, mint amekkorának látszik. Fogyatékoság, amit a legtöbb vitában észrevehetünk, hogy, mivel az igazság középen van a két nézet között, amelyet fenntartunk, mindenki annál jobban távolodik tőle, minél inkább szeret ellentmondani. De azok tévedését, akik túlságosan hajlottak a kételkedés oldalára, nem követték sokáig, és a többiekét valamelyest kijavították, abban, hogy elismerték, az érzékenek sok dologban becsapnak bennünket. Mégis, nem tudok róla, hogy eltávolították volna egészen, megmutatva, hogy a bizonyosság nem az érzékben, hanem egyedül az értelemben van, amikor nyilvánvaló észrevései vannak; és, amíg csak a bölcsesség négy első foka által megszerezhető ismeretekkel bírunk, nem szabad kételkednünk az igaznak látszó dolgokban, ami az élet irányítását illeti, de nem szabad őket oly biztosaknak sem tartani, hogy ne változtathassunk véleményt, amikor valamilyen ok evidenciája erre kényszerít bennünket. Mivel nem ismerték ezt az igazságot, vagy, ha voltak akik ismerték, nem éltek vele, azok többsége, akik az utóbbi évszázadok során filozófusok akartak lenni, vakon követték Arisztotelészt, úgyhogy gyakran meghamisították írásai értelmét, különféle nézeteket tulajdonítva neki, melyeket, ha e földre visszatérne, nem ismerne el övéinek; és akik nem követték őt (többen tartoztak közéjük a legjobb szellemek közül), mégis át voltak itatva ifjúságukban az ő nézeteitől (mert ezek az egyedüliek, melyeket az iskolákban oktatnak), ami annyira lekötötte őket, hogy nem juthattak el a valódi alapelvek ismeretéhez. És, noha becsülöm mindnyájukat, s nem akarom gyűlöletessé tenni magam azzal, hogy kijavítom őket, olyan bizonyítékát vagyok képes adni az állításomnak, melyet nem hiszem, hogy bárki közülük tagadna, ami az, hogy mindnyájan alapelvnek feltételeztek valamit, amit nem ismertek tökéletesen.

Például, senkit nem tudok közülük, aki ne tételezte volna fel a nehézkedést a földi testekben; de, noha a tapasztalat világosan mutatja nekünk, hogy a testek, melyeket súlyosaknak nevezünk, a föld középpontja felé esnek le, azért még nem ismerjük, hogy mi a természete annak, amit nehézkedésnek nevezünk, vagyis az oknak vagy az alapelvnek, amely az esésüket ily módon előidézi, és amelyet máshonnan kell megtudnunk. Ugyanez mondható az úrról és az atomokról, a melegről és a hidegről, a szárazságról, a nedvességről, valamint a sőről, a kénről, a higanyról és az összes olyan dologról, melyet néhányan az alapelvüknek feltételeztek. Márpedig valamennyi következtetés, amelyet olyan alapelvből vezetnek le, amely nem nyilvánvaló, szintén nem lehet evidens, jóllehet nyilvánvalóan vezetik le: amiből következik, hogy az összes ilyen alapelvekre támaszkodó okoskodás nem adhatott nekik biztos ismeretet semmiféle dologról sem, és, következésképpen, nem vihette őket előre egyetlen lépéssel sem a bölcsesség keresésében. És ha valami igazat találtak, akkor csak néhányal a fentebb levezetett négy módozat közül. Mégis, semmiképp sem akarom kisebbiteni a discsóséget, amelyre mindegyikük igényt tarthat; csupán kénytelen vagyok azok vígasztalására kijelenteni, akik nem tanultak, hogy éppúgy, ahogy utazás közben, amíg hátat fordítunk a helynek, ahová menni akarunk, annál jobban távolodunk tőle, minél hosszabb ideig és minél gyorsabban haladunk, úgyhogy, jóllehet azután a helyes útra kerülünk, nem érkezhetünk meg oly hamar, mintha nem mentünk volna előtte; így, amikor rossz alapelveink vannak, minél inkább műveljük őket, s minél nagyobb gonddal igyekszünk különféle következtetéseket levonni belőlük, azt gondolva, hogy ez a filozófia, annál inkább távolodunk az igazság és a bölcsesség ismeretétől. Amiből arra kell következtetni, hogy akik a legkevesebbet tanulták mindabból, amit mostanáig filozófiának neveztek, azok a leginkább képesek megtanulni az igazat.

E dolgok alapos megértése után szerettem volna elhelyezni itt az annak bizonyítására szolgáló érveket, hogy az igazi alapelvek, amelyek révén eljuthatunk a bölcsesség ama legfelső fokára amelyben az emberi élet legfőbb java áll, azok, melyeket én ebben a könyvben megállapítottam: s elégséges csupán két érv ehhez, melyek közül az első az, hogy az alapelvek nagyon világosak, a második pedig, hogy az összes többi dolgot le lehet belőlük vezetni: mert csak e két feltétel szükségszerű bennük. Márpedig köny-

nyen bebizonyítom, hogy nagyon világosak: először is annak a módnak a révén, ahogyan őket megtaláltam, tudniillik elvetve az összes olyan dolgot, amelyben a legcsekélyebb alkalmat is találtam a kételkedésre; mert bizonyos, hogy azok a dolgok, melyeket nem lehetett ezen a módon elvetni, amikor a szemügyrevételükkel foglalkoztunk, a legnyilvánvalóbbak és a legvilágosabbak, amiket az emberi szellem megismerhet. Megfontolván ily módon, hogy aki mindenben kételkedni akar, miközben kételkedik, mégsem kételkedhetik abban, hogy ő maga létezik, és hogy aki így okoskodik, nem kételkedhetvén önmagában s mégis kételkedve minden másban, az nem az, amit a testünknek mondunk, hanem az, amit a lelkünknek vagy a gondolkodásunknak nevezünk, ennek a gondolkodásnak a létét vagy a létezését az első alapelvnek vettem, amelyből igen világosan vezettem le a következőket: tudniillik, hogy van egy Isten, aki a szerzője mindannak, ami a világon van, s aki minden igazság forrása lévén, egyáltalán nem olyan természetűnek alkotta meg értelmünket, hogy tévedhessen ítéletében, melyet azokról a dolgokról hoz, melyekről nagyon világos és határozott észlelete van. Ez az összes alapelv, amelyet az anyagtalán vagy metafizikai dolgokat illetően használok, melyekből igen világosan levezetem a testi vagy fizikai dolgok princípiumait, tudniillik, hogy vannak hosszúságban, szélességben és mélységben kiterjedt dolgok, melyek különféle alakokkal rendelkeznek és különböző módon mozognak. Szóval, ez az összes olyan alapelv, amelyből a többi dolog igazságát levezetem. A másik ok, amely az alapelvek világosságát bizonyítja, az, hogy minden időkből ismerte, sőt igaznak és kétségtelennek fogadta el őket minden ember, kivéve csupán az Isten létezését, amit néhányan kétségbevittek, mert túlságosan sokat tulajdonítottak az érzéki észlelésnek, s mert Isten se nem látható, se nem tapintható. Ámbár az alapelveimbe foglalt valamennyi igazságot mindenkor ismerte mindeki, tudomásom szerint mégsem volt mostanáig senki, aki a filozófia alapelveinek ismerte volna el őket, azaz olyanoknak, amelyekből a világon lévő összes többi dolog ismerete levezethető: ezért itt rám vár annak bizonyítása, hogy ezek az igazságok ilyenek; a legjobb bizonyításnak pedig az tűnik számomra, ha tapasztalat útján mutatom ezt meg, azaz, ha az olvasókat e könyv elolvasására szólítom fel. Mert, bár nem tárgyaltam benne minden dolgot, mivel ez lehetetlen, véleményem szerint mégis úgy magyaráztam meg mindazokat, amelyeket módomban állt tár-

gyalni, hogy akik majd figyelmesen olvassák, okkal fognak meggyőződni róla, hogy egyáltalán nincs szükség az általam adottakon kívül más alapelveket keresni ahhoz, hogy eljussunk a legmagasabb ismeretekhez, amelyekre az emberi szellem képes; főként pedig ha veszik maguknak a fáradságot, hogy, miután elolvasták az írásaimat, megfontolják, hány különböző kérdést magyaráztam meg bennük, és, átfutva a többiekét is, látják, milyen kevés valószínű érvet voltak képesek felhozni, hogy ugyanazokat a kérdéseket az enyémetől különböző alapelvekkel magyarázzák. S hogy könnyebben vállalkozhassanak erre, elmondhattam volna nekik, hogy akik át vannak itatva az én nézeteimtől, jóval kisebb fáradsággal értik meg mások írásait és ismerik meg igazi értéküket mint azok, akik nincsenek átítatva általuk; éppen ellenkezőleg azzal, amit az imént mondtam azokról, akik a régi filozófiával kezdték, hogy minél jobban tanulmányozták, annál kevésbé szoktak alkalmasak lenni az igazi elsajátítására.

Egy figyelmeztető szót is hozzátettem volna e könyv olvasásának módjára vonatkozóan, azt, hogy szeretném, ha először mint egy regényt futnánk át az egészet, anélkül, hogy figyelmünket túlzottan erőltetnénk és a benne előforduló nehézségeknél elidőznénk, csupán azért, hogy nagyjából megtudjuk, milyen témákat tárgyaltam; ezután pedig ha úgy találjuk, hogy érdemesek a vizsgálatra, és ha kíváncsiak vagyunk okaik ismeretére, akkor másodszor is elolvashatják, azért, hogy észrevegyük érveim láncolatát; ám nem szabad, hogy újfent elkedvetlenítsen, ha nem vagyunk képesek ezt mindenütt eléggé megismerni, vagy ha nem értjük meg mindet; csupán egy tollvonással meg kell jelölni a helyet, ahol nehézségbe ütköztünk, és megszakítás nélkül folytatni végig az olvasást; ezután ha harmadszorra is elővesszük a könyvet, merem remélni, hogy az előzőleg megjelölt nehézségek többségének meg fogjuk találni benne a megoldását; s ha marad még belőlük néhány, újból elolvasva végül majd megtaláljuk a megoldást.

Megvizsgálva több elme természetét, észrevettem, hogy szinte egyáltalán nincs közöttük annyira durva és annyira lassú, hogy ne lennének képesek helyes érzelmekre, sőt, az összes legmagasabb tudomány megszerzésére, ha úgy irányítanák őket, ahogyan kell. Ez pedig szintén ésszerűen bizonyítható: mivel az alapelvek világosak, s mivel semmit nem vezethetünk le belőlük, csak igen nyilvánvaló érvelésekkel, ezért mindig elég értelemmel bírunk a tőlük

függő dolgok megértéséhez. Ám az előítéletek akadályozó hatásán kívül, amittől egyikünk sem mentes egészen, noha ez éppen azoknak árt leginkább, akik legtöbbet tanulmányozták a hamis tudományokat, szinte mindig megesik, hogy a mérsékelt szelleműek elhanyagolják a tanulmányokat, mert nem hiszik magukat képesnek rá, a többiek pedig, akik hevesebbek, túlságosan sietnek: innen van, hogy gyakran nem evidens alapelveket fogadnak el, és kétes következtetéseket vonnak le belőlük. Szeretném ezért biztosítani azokat, akik túl bizalmatlanok saját erejükkel szemben, hogy írásaimban semmi olyasmi nincsen, amit ne érthetnének meg teljesen, ha veszik maguknak a fáradságot, hogy megvizsgálják őket; s mindazonáltal figyelmeztetni is a többieket, hogy még a legkiválóbb elméknek is hosszú időre és nagy figyelemre van szükségük ahhoz, hogy mindazokat a dolgokat észrevegyék, amelyeket szándékomban állt beléjük foglalni.

Ennek következtében, hogy jól megértessem, mi volt a céloom közreadásukkal, szeretném elmagyarázni itt a rendet, amelyet szerintem a művelődés során követni kell. Először is egy embernek, aki még csak a fentebb megmagyarázott négy módon megszerezhető közönséges és tökéletlen ismerettel rendelkezik, meg kell próbálnia mindenekelőtt, hogy egy morált alkosson magának, mely elégséges lehet élete cselekvéseinek szabályozásához, mivel ez egyáltalán nem tűr halasztást, s mivel főként jól próbálnunk élnünk. Ezután szintén tanulmányoznia kell a logikát: nem az iskola-it, mert ez őszintén szólva csak dialektika, mely annak eszközeit tanítja, hogy megértessek a másikkal azokat a dolgokat, amelyeket tudunk, vagy szintén, hogy ítélet nélkül ejtsünk ki több szót olyan dolgokról, melyeket nem tudunk, és így inkább elrontja a józan ész, mint javítja; hanem azt a logikát, amely az ész helyes vezetését tanítja, hogy felfedezzük azokat az igazságokat, amelyeket nem tudunk; s mivel a logika nagyban függ a használattól, ezért helyénvaló, ha az ember sokáig gyakorolja magát az olyan könnyű és egyszerű kérdésekre vonatkozó szabályainak alkalmazásában, mint amilyenek a matematikáéi. Majd amikor némi jártasságra tett szert az igazság megtalálását illetően ezekben a kérdésekben, akkor komolyan el kell kezdenie foglalkozni az igazi filozófiával, melynek a megismerés ama alapelveit tartalmazó metafizika az első része, melyek között a főbb isteni attribútumok, a nem anyagi természetű lelkünk és valamennyi bennünk található világos és egyszerű foga-

lom magyarázata szerepel. A második rész a fizika, amelyben az anyagi dolgok valódi alapelveinek megtalálása után, azt vizsgáljuk általában, hogyan épül fel az egész világegyetem, majd különösen, hogy mi a lényege ennek a Földnek és mindazoknak a testeknek, melyek rendszerint körülötte vannak, mint a levegő, a víz, a tűz, a mágnes és a többi ásvány. Minekutána egyenként is szükséges megvizsgálni a növények, az állatok és főként az ember természetét, hogy azután képesek legyünk megtalálni a számunkra hasznos további tudományokat. Így az egész filozófia egy fához hasonlítható, melynek gyökerei a metafizika, törzse a fizika, e törzsből kinövő ágak pedig az összes többi tudomány, melyek három fontosabbra vezethetők vissza, tudniillik az orvostudományra, a mechanikára és a morálra, ezen a legmagasabb és a legtökéletesebb morált értem, amely, a többi tudomány teljes ismeretét előfeltételezve, az utolsó foka a bölcsességnek.

Márpedig ahogyan nem a fák gyökereiről és törzséről szedjük a gyümölcsöket, hanem csupán az ágaik legszélső hegyéről, úgy a filozófia legfőbb haszna is csak az utoljára megtanulható részeitől függ. Ám annak ellenére, hogy én szinte egyiküket sem ismerem, buzgóságom, hogy mindig megpróbáljak a közönség szolgálatára lenni, az oka annak, hogy tíz vagy tizenkét évvel ezelőtt kinyomatam néhány tanulmányt olyan dolgokról, melyeket szerintem megtanítottam velem. E tanulmányok első része volt egy Értekezés az ész helyes vezetésének és a tudományos igazság kutatásának módszeréről, amelybe röviden belefoglaltam a logika és egy tökéletlen morál szabályait, amit ideiglenesen követhetünk, amíg még jobbat nem találunk. A többi rész három értekezés volt: az egyik a Dioptrikáról, a másik a Meteorokról, az utolsó pedig a Geometriáról. A Dioptrikával annak kimutatása volt a szándékom, hogy eléggé előre haladhatunk a filozófiában ahhoz, hogy az élet számára hasznos mesterségek megismeréséhez jussunk el általa, mivel a messzelátó feltalálása, amit benne megmagyaráztam, az egyik legnehezebb azok közül, amelyeket valaha is kerestek. A Meteorokkal azt kívántam, hogy az emberek felismerjék a különbséget az általam művelt filozófia és aközött, amelyet az iskolákban oktatnak, ahol ugyanezt a témát szokták tárgyalni. Végül a Geometriával azt akartam kimutatni, hogy több olyan dolgot találtam, amelyről korábban nem tudtak, s így alkalmat akartam adni a reményre, hogy még több mást is fel lehet fedezni, azért, hogy ezzel az összes embert az

igazság keresésére ösztönözsem. Ekkor megsejtve, hogy többen nehezen fognák fel a metafizika alapjait, megpróbáltam főbb pontjait egy Elmékedések című könyvben kifejtetni, amely nem hosszú, de amelynek terjedelmét megduzzasztották, tartalmát pedig sokban világossá tették az ellenvetések, amelyeket több igen tudós személy tett nekem témájukat illetően, és a válaszok, amelyeket én adtam nekik. Végül azután amikor úgy tűnt számomra, hogy e korábbi értekezések már eléggé előkészítették az olvasók elméjét a filozófia alapelveinek befogadására, szintén közzétettem őket, s könyvüket négy részre osztottam, melyek közül az első a megismerés alapelveit avagy a metafizikát tartalmazza: ezért, hogy helyesen fogjuk ezt fel, helyénvaló előzőleg elolvasni az ugyanerről a tárgyról írt Elmékedéseimet. A másik három rész mindazt magában foglalja, ami a legáltalánosabb a fizikában, tudniillik a magyarázatát az első törvényeknek vagy a természet alapelveinek, valamint azt a módot, ahogyan az égbolt, az állócsillagok, a bolygók, az üstökösök és általában az egész világegyetem felépülnek; majd egyenként a természetét ennek a földnek valamint a levegőnek, a víznek, a tűznek, a mágnesnek, melyek a rendszerint mindenütt megtalálható testek körülötte, és a természetét az összes minőségnek, melyeket ezekben figyelünk meg, mint amilyenek a fény, a hő, a nehézkedés és hasonlók: aminek révén, úgy gondolom, sorrendben kezdtem magyarázni az egész filozófiát, anélkül, hogy egyet is kifejejtettem volna ama dolgok közül, melyeknek meg kell előzniük az utóbbiakat, amelyekről írtam. E szándék végigviteléhez azonban ugyanezen a módon kellene magyaráznom az alábbiakban a földön található többi sajátos test mindegyikének természetét, tudniillik az ásványokét, a növényekét, az állatokét és főként az emberét; majd végül pontosan kifejtennem az orvostudományét, a morálét és a mechanikáét. Ezt kellene tennem ahhoz, hogy egy teljes filozófiai korpuszt adjak az embereknek; s nem érzem még magam annyira öregnek, nem vagyok annyira bizalmatlan saját erőimmel szemben, nem állok oly távol annak megismerésétől, ami még hátra van, hogy ne mernék vállalkozni e szándék beteljesítésére, ha alkalmam lenne valamennyi kísérlet elvégzésére, amelyre érveléseim alátámasztásához és igazolásához szükségem lenne. Látva azonban, hogy ehhez hatalmas kiadások kellenének, amelyekhez egy magánember, mint én, kevésnek bizonyulhatna, ha nem segitené őt a közönség, s nem látván be, hogy várnom kellene erre a segítségre, azt hiszem, hogy

ezentúl meg kell elégednem a saját egyéni művelődésem céljából történő tanulmányozással, s hogy az utókor meg fogja bocsátani nekem, ha véték azellen, hogy ezentúl őrte munkálkodjam.

Mégis, azért, hogy láthassuk, miben gondolom, hogy máris a szolgálatára voltam, elmondom itt, hogy meggyőződéseim szerint milyen gyümölcsök származhatnak az alapelveimből. Az első az a meglepés, amellyel találni fogunk bennük több, korábban nem ismert igazságot; mert bár az igazság gyakran nem érinti annyira a képzeletünket mint a hamisságok és a színlelések, mivel kevésbé csodálatosnak és egyszerűbbnek tűnik, az általa nyújtott meglepés mégis mindig tartósabb és szilárdabb. A második gyümölcs az, hogy ezen alapelvek tanulmányozása során fokozatosan hozzászokunk majd ahhoz, hogy valamennyi előforduló dologról jobban ítéljünk, s így Bölcsőbbek legyünk: amiben ellentétes hatásuk lesz a közönséges filozófiáéval; mivel könnyen észrevehetjük azoknál, akiket iskolamestereknek hívunk, hogy kevésbé képesekké teszi őket az észre, mintha soha nem tanulták volna. A harmadik az, hogy a bennük foglalt igazságok igen világosak és bizonyosak lévén, megszüntetnek majd minden alapot a vitára, és így az elméket jóindulatra és egyetértésre fogják hangolni: teljesen ellentétben az iskola vitáival, melyek észrevétlenül mind kötekedőbbé és makacsabbá téve a velük foglalkozókat, talán az első okai a világot mostanában átható eltévelyedéseknek és széthúzásoknak. Az utolsó és legfőbb gyümölcse ezeknek az alapelveknek, hogy művelésük révén több olyan igazságot felfedezhetünk, melyeket nem magyaráztam meg; s így fokozatosan az egyiktől a másikhoz haladva idővel az egész filozófia tökéletes ismeretét szerezhethetjük meg, s a bölcsesség legmagasabb fokára hághatunk. Mert ahogyan valamennyi mesterségnél látjuk, hogy annak ellenére, hogy kezdetben durvák és tökéletlenek, mégis, annak következtében, hogy valami igazat tartalmaznak, amelynek a tapasztalat mutatja a hatását, fokozatosan tökéletesebbé válnak a használat révén: így amikor igazi alapelveink vannak a filozófiában, őket követve időnként feltétlenül találkozhatunk más igazságokkal; s nem bizonyíthatnánk jobban Arisztotelész alapelveinek hamisságát mint azzal a kijelentéssel, hogy több évszázad óta, amióta ezeket követtük, semmiféle haladást sem tudtunk elérni általuk.

Tudom jól, hogy vannak emberek, akik annyira sietnek s oly kevésbé körültekintőek abban, amit tesznek, hogy szilárd alapjaik

ellenére sem építhetnek semmi biztosat; s mivel leginkább ők késznek arra, hogy könyveket írjanak, ezért rövid idő alatt elronthatnák mindazt, amit csináltam, és bizonytalanságot valamint kételyt vezethetnének be a filozófálási stílusomba, ahonnan megpróbáltam gondosan kiűzni őket, ha az ő írásaikat az enyéiméknak, vagy ha az én véleményeimet tartalmazóknak tartanák. Nem régóta saját szememmel tapasztaltam ezt azok egyikénél, akit leginkább tartottak az én követőmnak, sőt, akiről magam is azt írtam valahol, „hogy annyira biztos vagyok szellemében, hogy nem hinném, lehetne egyetlen olyan véleménye is, amit ne akarnék magaménak vallani”: mert az elmúlt esztendőben közzétett egy *Fundamenta Physicae* című könyvet, melyben, noha úgy tűnik, a fizikát és az orvostudományt illetően semmi olyat nem állított, amit ne az én írásaimból merített volna, mind azokból, melyeket közzétettem, mind egy az állatok természetére vonatkozó másikkól, amely még nem teljes, és amely a kezébe került, mégis, amiatt, hogy rosszul írta át, valamint megváltoztatta a rendet és tagadott néhány metafizikai igazságot, amelyre az egész fizikának támaszkodnia kell, kénytelen vagyok azt teljesen megtagadni, és arra kérni itt az olvasókat, hogy soha egyetlen véleményt se tulajdonítsanak nekem, ha nem találják azt kifejezetten meg az írásaiban, s hogy ne fogadjanak el közülük egyet se igaznak, sem az én írásaiban, sem másutt, ha világosan nem látják igazi alapelvekből levezetve őket.

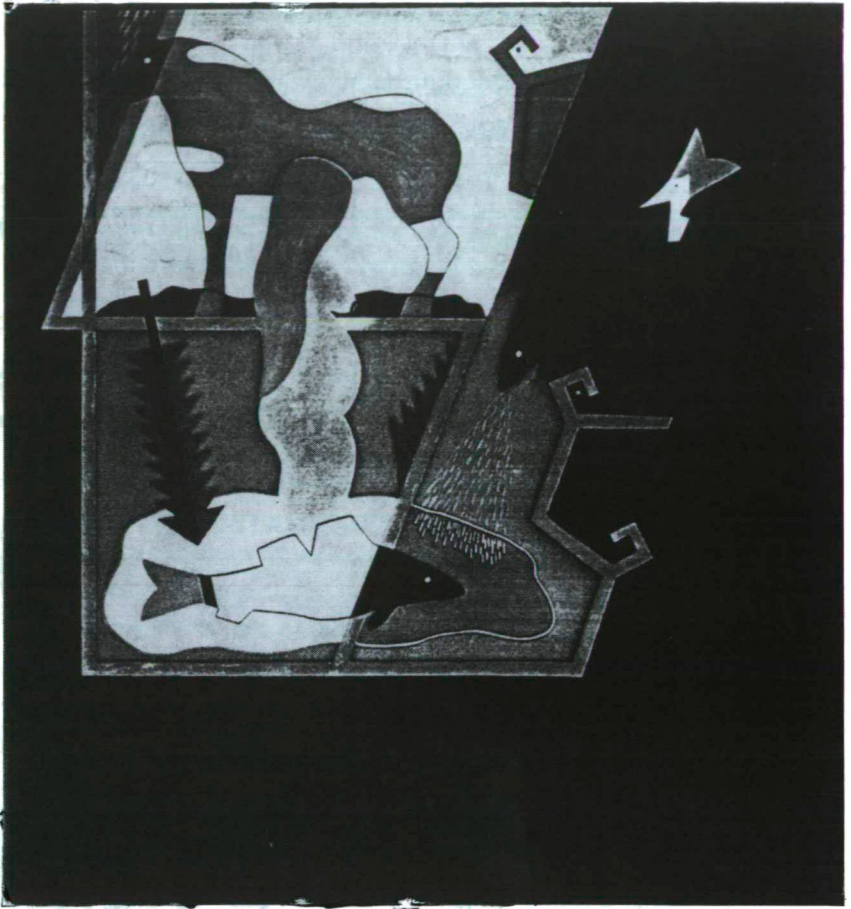
Jól tudom azt is, hogy több évszázad beletelhet, amíg valamennyi igazságot, ami belőlük csak levezethető, így levezetnek ezekből az alapelvekből, mert a megtalálható igazságok többsége néhány sajátos kísérlettől függ, melyek soha nem véletlenül fordulnak elő, hanem igen értelmes embereknek kell őket nagy gondnal és ráfordítással keresniük; s mert nehezen fordul elő, hogy ugyanazok, akik jártassággal rendelkeznek jó felhasználásukra vonatkozóan, hatalommal is bírjanak a megtételükre; s azért is, mert a legjobb szellemek többségének oly rossz véleménye volt az egész filozófiáról, az eddig használatos filozófiában általuk észrevett hiányosságok miatt, hogy semmiképp sem lehetnek rajta, hogy egy jobbat keressenek. Ám ha végül a különbség, amit ezen alapelvek és a többieké között látnak, valamint a belőlük levonható igazságok hosszú sora megértetik velük, hogy mennyire fontos folytatni ezeknek az igazságoknak a kutatását, és a bölcsesség mely fokához, az élet mely tökéletességéhez és milyen boldogsághoz vezethetnek,

merem remélni, hogy egy sem lesz közülük, aki ne próbálna egy ennyire hasznos tanulmányra törekedni, vagy legalábbis, aki ne pártfogolná és ne akarná minden hatalmával segíteni azokat, akik gyümölcsözően fáradoznak benne. Kívánom, hogy unokáink lásák ennek sikerét, stb.

René Descartes

Fordította: Dékány András

Szeged

Darázs József: Metafizikus képeslap.